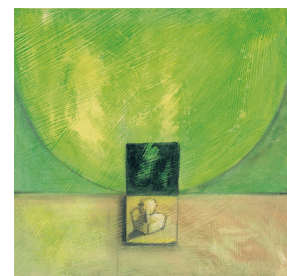

De zusters van Don Bosco Vroeger en nu

Zr. Marina Rerren

Overgenomen uit: LOOTS, C., SCHAUMONT, C., (Red.), *Salesianiteit uit Mornese. Maria Mazzarello & Don Bosco*, Oud-Heverlee, Don Boscovormingscentrum, 2004, p. 49 - 72.

Marina Rerren is zuster van Don Bosco en historica van opleiding. In dit artikel schetst zij de ontstaansgeschiedenis van de zusters van Don Bosco. Ze situeert Maria Mazzarello in haar tijd en omgeving en toont dat deze eenvoudige jonge vrouw bij haar heiligverklaring terecht de titel 'medestichteres' van de Dochters van Maria Hulp der Christenen kreeg. Een korte beschrijving van de wereldwijde expansie van de zusters van Don Bosco, sluit dit artikel af.

samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven

INLEIDING

Een historisch verantwoord beeld schetsen van de ontstaansgeschiedenis van de zusters van Don Bosco is en blijft een moeilijke opdracht. Niet alleen omdat heel wat documentatie en literatuur eerder hagiografisch en stichtend is dan historisch verantwoord, zoals wij dit in onze tijd verstaan, maar ook omdat er weinig bronnen bewaard zijn uit de beginjaren. Niemand had verwacht dat er een wereldcongregatie zou groeien vanuit het kleine dorp Mornese.

Het eeuwfeest van het overlijden van Maria Mazzarello was vanaf 1980 een impuls voor nieuwe, wetenschappelijke studies. Het zijn studies die deelaspecten van het leven van Maria Mazzarello en ons Instituut uitdiepen. Voor een historisch verantwoorde synthese is het nog te vroeg.

Voor ons in Vlaanderen is er een extra moeilijkheid omdat de meeste (en meest degelijke) werken uitsluitend in het Italiaans verschenen zijn.

1. DON BOSCO EN MARIA MAZZARELLO, STICHTER EN MEDESTICHTERES VAN DE CONGREGATIE VAN DE ZUSTERS VAN DON BOSCO

De ontstaansgeschiedenis van de zusters van Don Bosco moet bekeken worden vanuit twee, aanvankelijk onafhankelijke, pistes die in de jaren 1860 in Mornese rond de persoon van Maria Mazzarello samenkomen en tot de oprichting van een nieuwe congregatie geleid hebben. De ene piste vertrekt vanuit Genua waar don Frassinetti en don Pestarino een belangrijke rol spelen, de andere vertrekt vanuit Don Bosco.

1.1 Mornese

1.1 Tussen Piëmonte en Ligurië

Als we de geografische ligging van Mornese bekijken, zien we dat het dorp te situeren is in het grensgebied tussen Piëmonte en Ligurië. Het is een bergachtige landbouwstreek waar hoofdzakelijk druiven en graan verbouwd werden. De landbouw was er vrij traditioneel. De bevolking van het Italiaanse platteland bleef vooral gericht op de eigen gemeenschap van de vallei, de parochie of het dorp, in tegenstelling met de stedelijke bevolking, die beïnvloed werd door verschillende politieke en religieuze stromingen en in de ban was van de sociale en economische veranderingen.

In deze gebieden voelde men zich, ook na de eenmaking, niet echt 'Italiaans'.

Mornese lag echter op de eeuwenoude weg tussen Genua en Alessandria waardoor de nieuwe ideeën toch ingang konden vinden. Wegens die openheid zag de bisschop van Acqui niet graag dat de parochie van Mornese in 1803 bij zijn bisdom gevoegd werd.

Door hun handelsrelaties (wijn) was Mornese vooral op de stad Genua gericht die tot aan de Franse revolutie een sterke republikeinse traditie had. Na de Franse revolutie werd Ligurië bij het Koninkrijk Sardinië-Piëmonte gevoegd, Mornese bleef administratief gezien deel uitmaken van de provincie Genua tot het in 1859 overgeheveld werd naar Alessandrië.

In het 19de-eeuwse Genua botsten de verschillende politieke strekkingen zoals in andere Italiaanse steden. De strijd om onafhankelijkheid en democratisering bracht heel wat in beweging. In 1847 werd bijvoorbeeld door de Markies Giorgio Doria het 'Comitato d'Ordine' opgericht. Vooraanstaanden vanuit verschillende liberale en nationalistische strekkingen kwamen samen met de bedoeling de publieke opinie die hervormingen en een grondwettelijke staat vroeg, te richten en te matigen. Die Markies Doria was de eigenaar van het kasteel en heel wat gronden in Mornese. Ook in Mornese zou in de revolutiejaren rond 1848 een Nationale Wacht opgericht zijn.

Op theologisch vlak zie je verschillende tendensen ten tijde van de restauratie. Het gelovige leven speelt zich vooral af rond de parochie waar de pastoraal grotendeels rigoristisch georiënteerd was, de jansenistische invloeden waren reëel. Ook in Mornese was dit voelbaar.

Langs de andere kant maakte een meer volkse, liguoriaanse spiritualiteit (zo genoemd naar Alfonso di Liguori) opgang, gebaseerd op een meer optimistische moraal, gericht op een barmhartige Christus, met een expressievere volkse devotie, regelmatige biecht en communie ... Die werd onder meer gepromoot door de jezuïeten, maar ook door een deel van de diocesane clerus.

In 1830 werd Giambattista Cattaneo (Genua, 1805-1854, hij blijft rector tot aan zijn verbanning in 1848) als rector van het seminarie in Genua aangesteld. Hij wilde de kwaliteit van het seminarie bevorderen door een betere vorming, maar ook door aandacht voor een 'authentieke kerkelijke geest'. Daarom zocht hij goede begeleiders (Prefetti di disciplina) voor de seminaristen en voor het kleinseminarie. Eén van hen was don Domenico Pestarino. Don Pestarino, geboren in Mornese in 1817, volgde zijn priesteropleiding in Genua en nam die nieuwe opdracht ter harte. De beschrijvingen van zijn optreden vertonen een sterke gelijkenis met de aanpak van Don Bosco.

G. Cattaneo werkte ook samen met Giuseppe Frassinetti (Genua, 1804 – 1868) en Luigi Sturla (Genua, 1805 – 1865) bij de uitbouw van een vereniging voor de christelijke opvoeding van de kinderen (Pia Opera di San Raffaele e di Santa Dorotea) en voor de vorming van priesters (Congregazione del Beato Leonardo di Porto Maurizio).

Giuseppe Frassinetti was sterk pastoraal gericht en wilde geen direct politiek geladen thema's aanraken. Hij had aandacht voor de vorming van de clerus en van het gewone volk. Zijn pastoraal is geïnspireerd op de eenvoudige en essentiële spiritualiteit van Alfonso di Liguori. Ze is gebaseerd op het bevorderen van de sacramenten, op eenvoudige godsdienstoefeningen én op geestelijke begeleiding. G. Frassinetti vertoonde ook een absolute en niet ter discussie staande trouw aan de paus. Hij reageerde op de Prolegomeni, in 1845 gepubliceerd door Vincenzo Gioberti (bezieler van de neowelfen), waarin die de jezuïeten aanviel.

Het ideaal van de neowelfen, de oprichting van een Italiaanse Staat onder leiding van paus Pius IX, vond aanhang in Genua, ook bij een deel van de clerus. Als Pius IX in 1848 afstand neemt van de oorlog tegen Oostenrijk brengt dat in Genua en elders een 'zuivering' mee van de jezuiten en van de clerus die achter de paus stonden.

In die context werd ook G. Cattaneo ontslagen als rector van het seminarie en vluchtte hij net zoals Luigi Sturla en Giuseppe Frassinetti uit Genua. Ook don Pestarino verliet Genua en keerde terug naar Mornese.

Ik wil hier opmerken dat Don Bosco verschillende werkjes van Giuseppe Frassinetti gepubliceerd heeft in zijn *Letture Cattoliche*.

1.1.2 Don Pestarino in Mornese

In Mornese begon don Pestarino te werken aan een vernieuwing in de lijn van G. Frassinetti waartoe hij de ruimte kreeg van de pastoor van het dorp, don Ghio.

Hij ontplooidde een sterke pastorale activiteit: hij hield zich bezig met het catechismusonderwijs van de kinderen en bevorderde de regelmatige communie. Hij was overtuigd van de belangrijkheid van een goede prediking. Hij kon zelf op een eenvoudige en levendige manier de mensen aanspreken en nodigde geregeld vrienden uit om in Mornese te komen preken waaronder G. Frassinetti, L. Sturla en G. Cattaneo. Verder ging zijn aandacht naar het bevorderen van het verenigingsleven, werd hij lid van de gemeenteraad en econoom van de parochie. Hij stuurde ook twee jongeren van het dorp naar Genua om te studeren. Zij zouden kunnen onderwijzen in de pas opgerichte gemeentescholen voor jongens en voor meisjes.

Te midden van deze bezigheden, ging zijn grootste zorg naar de opvoeding van de jongens uit het dorp. In zijn activiteiten is de invloed van don G. Frassinetti duidelijk te herkennen, naar aanpak kun je don Pestarino plaatsen in een grotere stroming, typisch voor de 19de eeuw, waar preventie belangrijk is.

Maria Mazzarello was tien jaar toen don Pestarino terug naar Mornese kwam. Hij was voor haar en voor vele jongeren uit het dorp hun begeleider, hun bemiddelaar en een vast referentiepunt. Als kind leerde Maria Mazzarello de catechismus bij hem. Later was hij de begeleider van de Dochters van de Onbevleete en de eerste directeur van de zusters van Don Bosco. Enkele typische accenten waren: een sterk sacramenteel leven, de geestelijke vriendschap, de belangrijkheid van het gebedsleven eerder gezien als een gebedsgeest dan als formules opzeggen en aandacht voor de opvoeding.

1.2 Maria Mazzarello

1.2.1 Levensschets

Maria Mazzarello werd op 9 mei 1837 in Mornese, een Noord-Italiaans dorpje met ongeveer duizend tweehonderd inwoners, geboren. Het ligt in de Hoge Monferrato, een bergachtige streek ten noorden van Genua. De wijngaarden op de hellingen vormden de belangrijkste bron van inkomsten voor heel wat families. Op de hoogtes verspreid, vind je talrijke kleine dorpen die ontstaan zijn rond een burcht, kasteel of kerk.

Na de Franse Revolutie in 1815, werd Mornese bij het Koninkrijk Piëmonte gevoegd. De restauratie en de strijd voor de Italiaanse eenmaking drongen er ook door, maar niet in volle hevigheid zoals in Turijn of andere grote steden want opstanden en rellen zijn er vreemd. Door het passeren van troepen of omdat de jongens en mannen van het dorp meevochten voor onafhankelijkheid was Mornese niet afgesloten van de woelige gebeurtenissen van de 19^e eeuw. Toch bleef Mornese een typisch landelijk dorp.

Maria Mazzarello of Maïn zoals ze genoemd werd, groeide op in het gehucht 'Mazzarelli' op enkele kilometers van de dorpskern. Haar ouders Giuseppe en Maddalena Calcagno waren overtuigde christenen. Als oudste van tien kinderen (waarvan er drie heel jong stierven) beleefde ze haar kinderjaren in een sereen plattelandsgezin waar geen luxe was, maar zeker ook geen armoede.

Haar vader, naar wie ze opkeek, leerde haar lezen (onderwijs voor meisjes zal in Mornese voor het eerst in 1858 georganiseerd worden) en ze hielp hem bij het werk op het veld. Thuis nam ze mee de verantwoordelijkheid op voor haar jongere broers en zussen. Ze bleek al vlug een haantje-de-voorste te zijn, open en spontaan, aangetrokken door wat echt is, ook op gelovig vlak.

Maïn was ongeveer 12 jaar toen heel de familie naar de Valponasca verhuisde: vader, moeder, zeven kinderen en een nichtje dat haar beide ouders verloren had. Ze werkten er in de wijngaarden van de markies Doria.

De Valponasca is een vrij grote maar eenzame boerderij in het noord-oosten van het dorp. Het is een plaats van stilte en van ongekende verten. Maïn groeide er op, werkend op de velden, zich engagerend in de parochie waar ze aansloot bij een pas opgericht groepje van jonge vrouwen die door vorming, gebed en engagement hun geloof gestalte wilden geven.

Het is een tijd waar ze geloof en inzet leerde combineren. Vanuit het venster van haar zolderkamer zag ze de parochiekerk, het werd een contactpunt met Christus en tegelijk met de parochiegemeenschap.

Nadat ze op een dag bestolen waren, verliet de familie Mazzarello in 1858 de Valponasca om naar het dorp te verhuizen. Haar vader bleef werken bij de Doria's en Maïn hielp hem graag bij dit werk.

In 1860 brak in Piëmonte een tyfusepidemie uit. Ook in Mornese vallen slachtoffers en Maïn keerde terug naar de Mazzarelli om een oom en een tante te verzorgen. Zij werd ziek, doodziek zelfs. Voor de eerste keer ervaarde ze ten volle haar eigen broosheid.

Haar gezondheid was geknakt en de fysieke kracht ontbrak haar om haar vroegere droom nog te kunnen verwezenlijken. Werken op het veld gecombineerd met inzet op de parochie kon niet meer.

Tijdens de lange herstelperiode sloot ze zich niet op in zichzelf maar bleef ze openstaan voor haar omgeving. Ze ontdekte een nieuwe opdracht: 'Ik denk dat God wil dat we ons met de meisjes bezighouden', vertrouwde ze haar vriendin Petronilla toe.

Maria Mazzarello begon met haar een nieuw initiatief: eerst leren naaien bij een kleermaker en nadien een naaiatelier openen om de meisjes van Mornese vormingskansen te geven, voor henzelf, naar hun taak in het gezin en op gelovig vlak.

Dit initiatief breidde zich geleidelijk aan uit van het dorpsplein tot aan de parochiekerk. Het begon met een naaiatelier in 'het huis Pampuro', dan komt er een oratorio bij in het 'huis Maccagno', in het 'huis Bodrato' worden de eerste internen opgenomen.'

Hun manier van omgaan met de jongeren zorgde voor spanningen in de parochie en in de groep. Naast het werk en de gelovige opvoeding was er ruimte voor ontspanning, voor spel en vreugde, wat in het dorp met achterdocht bekeken werd. Binnen de groep van de Onbevleete werd Maïn een gezaghebbend figuur en tekenden zich twee strekkingen af. Een deel van de leden wilde de oorspronkelijke inspiratie beschermen en zag Angela Maccagno als verantwoordelijke. Een ander deel geloofde in de nieuwe werking van Maïn en Petronilla. Dit zorgde voor spanningen maar Maïn zelf stelde de eenheid van de groep en het leiderschap van Angela niet in vraag. Een eigen georganiseerd 'carnavalsfeest' deed de emmer overlopen waardoor Maïn iets meer dan een mand uit het dorp weg moest, terug naar de Valponasca waar haar broers woonden en werkten. In tegenstelling met vroeger kon ze niet meer meewerken en werd het een tijd van onderscheiding: 'Is deze manier van opvoeden een goede manier of moet ik me meer teruggetrokken gedragen?' 'Is het dat wat God van mij wil of ben ik mijn eigen zin aan het doordrijven?'

In 1864 kwam Don Bosco naar Mornese. Hij werd uitgenodigd door don Pestarino die, aangetrokken door persoon van Don Bosco, salesiaan was geworden. Don Bosco en zijn jongens hielden halt in het dorp. Don Pestarino stelde het Godvruchtig Genootschap van Maria Onbevleete aan Don Bosco voor. Maïn was geboeid door zijn persoon. Ze zag in hem haar eigen droom gerealiseerd en voelde intuïtief zijn onvermoeibare zorg voor de jongeren aan. Voor God en voor de jongeren leven, dat was toch mogelijk.

Vanuit die ontmoeting zal geleidelijk aan een samenwerking groeien. In 1869 stuurde Don Bosco enkele raadgevingen en een klein reglement naar een groepje van de Dochters van Maria Onbevleete in Mornese. Maïn, Petronilla en twee andere jonge vrouwen hadden een kleine gemeenschap gevormd in een huis vlakbij de parochiekerk. Het huis was eigendom van don Pestarino die het nieuwe initiatief om samen te wonen, te bidden en te werken, ondersteunde. Deze groep jonge vrouwen met Maria als voortrekster zette zich in om zich de 'geest van Don Bosco' meer eigen te maken.

In 1872 kwam een nieuwe uitnodiging van Don Bosco: hij wilde zijn eigen zusters die 'voor de meisjes doen wat hij en zijn salesianen voor de jongens doen'. Elkeen moest persoonlijk kiezen of ze al dan niet ingingen op dit nieuwe levensproject: als zusters vrij staan om jongeren op te voeden. Maria Mazzarello zei overtuigd ja en werd de eerste verantwoordelijke van de nieuwe congregatie.

Dankzij Don Bosco kreeg het bescheiden naaiatelier, oratorio en internaat uit Mornese de kans om zich wereldwijd uit te breiden. In 1874 werd een eerste huis geopend in Borgo San Martino, in 1877 vertrokken de eerste zusters naar Nice in Frankrijk en verder naar Latijns-Amerika. In 1891 was België aan de beurt.

In 1879 moesten de zusters Mornese verlaten om naar Nizza Monferrato te trekken dat gemakkelijker - en met de trein - bereikbaar was. Don Bosco wilde dat hun werk een ruimere uitstraling zou hebben zodat Maria Mazzarello na tweeënveertig jaar haar geboortedorp achterliet.

Op haar typische manier leidde Maria Mazzarello die nieuwe congregatie gericht op de opvoeding van jongeren, vooral van degenen die minder kansen hebben om te slagen in het leven: eenvoudig, realistisch en vrij. Ze bezocht de nieuwe huizen in Italië en Frankrijk, in Latijns-Amerika is ze niet geraakt.

Maria Mazzarello stierf toen ze amper 44 jaar was op 14 mei 1881.

1.2.2 Een spiritualiteit: eenvoudig, vrij en realistisch

a. Een sterk accent op het 'samen'

Waarschijnlijk ligt hier het duidelijkste verschil met Don Bosco: we spreken van de geest van Don Bosco en van de geest van Mornese. Don Bosco was dé spilfiguur in Valdocco, hij heeft zijn medewerkers zelf gevormd vanuit de jongeren die bij hem verbleven, zo is de salesiaanse congregatie begonnen.

Wij spreken van de geest van Mornese (niet van de geest van Maria Mazzarello) omdat onze congregatie begonnen is vanuit een groep, een vriendengroep allereerst, waarbij Maria Mazzarello wel een belangrijke plaats innam. De geest van Mornese werd gebouwd door velen samen.

Je zou kunnen zeggen dat onze congregatie gegroeid is vanuit vriendschap. Stilaan groeide een 'gemeenschap', een religieuze gemeenschap met nieuwe mogelijkheden en invullingen. De geest van vriendschap wordt voortgezet in 'zusterlijke relaties' waarin de verbondenheid doorklinkt.

Een zusterschap gebaseerd op **eenvoudige relaties**. Niemand waande zich beter dan de anderen. Samen gingen ze op weg, ook met de jongeren. Het leven werd eenvoudigweg gedeeld met elkaar.

Samen gedragen verantwoordelijkheid: eerst voor de uitbouw en de groei van de nieuwe congregatie, maar ook binnen de opvoeding. Maria Mazzarello werd tot overste aangesteld ook al was ze geen vragende partij om die taak op zich te nemen. Toch groeide ze in deze verantwoordelijkheid. Ze zag duidelijk haar taak in het animeren en begeleiden van haar medezusters. Tegelijkertijd kon ze hun raad vragen zelfs aan de jongeren die er studeerden.

Opvoeding was een zaak van iedereen, niet alleen van leerkrachten of opvoedsters. Iedereen was opvoedster, welke haar taak ook was. Een toevallige ontmoeting met een zuster uit de keuken kan ook waardevol en opvoedend zijn, gewoon door de manier van omgaan.

Het klimaat in huis werd samen uitgebouwd: er groeide een familieklimaat waar naast het delen van werk en gebed ook ontspanning een plaats had (vb. Roverno), waar zusters en jongeren het leven deelden.

Ons samenleven en samenwerken is meer dan een louter functionele relatie maar een relatie waarbij we zorg dragen voor elkaar en zeker voor elkaars spiritualiteit. Dan zitten we terug bij de geestelijke vriendschap in de lijn van G. Frassinetti: bewust dat we eenzelfde roeping en zending delen, weten dat we 'in dezelfde richting kijken' (met de nodige verschillen), waarbij we elkaar bemoedigen, oproepen of zelfs uitdagen; waarbij we ons geloof ter sprake kunnen en mogen brengen.

b. Een typische manier van zijn: eenvoudig, vrij en realistisch

Maria Mazzarello kun je maar begrijpen vanuit haar sterke godsverbondenheid, gekleurd door de mentaliteit van vorige eeuw. Ze overstijgt het devotionele, haar godsverbondenheid wordt een eigen manier van leven.

Er loopt een 'rode draad' door het leven van Maria Mazzarello, haar leven is tot eenheid gekomen. Eenvoudig zijn betekent een tot eenheid brengen van ons denken, doen, bidden ... Zijzelf verwoordde dit geregeld in haar brieven met de uitdrukking: 'om de liefde Gods'. Daar lag de essentie. Andere dingen kunnen aantrekkelijk zijn, maar komen op de tweede plaats. In haar leven groeide een duidelijke waardehiërarchie.

Daar ligt ook haar vrijheid: vanuit haar vertrouwen in God, die haar bemint zoals ze is, weet ze dat ze gewoon mag zijn wie ze is, dat ze geen schijn moet hooghouden. Gods visie op de mens verschilt soms sterk van het waardeoordeel van de publieke opinie. In de ogen van God gaat het niet om wat wij allemaal doen, om wat wij allemaal hebben of kunnen. In de ogen van God zijn wij gewoon waardevol met wat we zijn, met wat we al of nog maar kunnen.

In haar brieven vind je die spiritualiteit samengevat in de zin: 'Doe in volle vrijheid wat de liefde je vraagt!' Vrijheid groeit uit liefde. Ze herhaalt in eigen woorden wat Augustinus zovele eeuwen vroeger stelde: 'Bemin, en doe wat je wilt'. Het laatste stukje (doe wat je wilt) is tegenwoordig een veel verspreide vrijheidsopvatting, maar eerst komt Hij, de Liefde.

Doen wat de liefde vraagt, bestaat zelden uit grote dingen. We zien in het leven van Maria Mazzarello geen opvallende of spectaculaire dingen maar een volgehouden engagement in het dagelijkse, het gewone van elke dag, telkens opnieuw. Trouw zijn aan de dagelijkse invulling van haar roeping: 'Echte godsvrucht bestaat erin al onze plichten op tijd en plaats te vervullen en enkel uit liefde tot God'.

'Ze wilde dat we heel gemoedelijk met God zouden spreken zoals je praat met iemand die je dierbaar is. Ze riep op om de Heer te zeggen wat je hart je ingaf. Ze had liever dit dan gebeden uit boeken te gebruiken, want dat zijn uitdrukkingen van een ander. Je kunt beter je eigen gevoelens uitdrukken.'

Bidden vanuit je hart - wat in de bijbelse zin betekent vanuit de kern van je persoon - hield voor haar geen sentimentalisme in, daar was ze te realistisch voor.

Samengevat kun je zeggen dat Maria Mazzarello 'met haar hoofd in de hemel en met haar voeten op de grond leefde'. Ze leefde sterk godsverbonden en merkte op wat rondom haar gebeurde, daar pikte ze op in. Met beide voeten op de grond staan, ook in de opvoeding: niet verwachten dat jongeren al volwassen zijn, aanvaarden dat ze nog een hele weg af te leggen hebben. Niet halsstarrig een ideaal achternalopen en daarbij vergeten hier en nu te leven.

1.3 Samenwerking: stichter en medestichteres

De samenwerking tussen Don Bosco en Maria Mazzarello werd in de loop van de geschiedenis verschillend bekeken. Er bestaat een waaier van interpretaties die gaan van het beklemtonen van de absolute afhankelijkheid van Maria Mazzarello tot het benadrukken van haar rol als medestichteres met het accent op een sterke autonomie.

1.3.1 De titel 'medestichteres'

Lange tijd meenden zowel de salesianen als de zusters van Don Bosco dat Maria Mazzarello gewoon een leerling, een medewerkster van Don Bosco was. Hun samenwerking werd uitgedrukt met verhoudingen als 'artiest - instrument', 'meester - leerling' of 'vader - oudste dochter'.

Die opvatting vinden we terug in het 10de deel van de Memorie Biografiche, maar ook in de eerste biografie van F. Maccono die dateert van 1909.

Hoewel hij sprak over Maria Mazzarello als 'stichteres' werd hem door één van de Algemene Raadsleden, M. Marina Coppa, in 1910 uitdrukkelijk gevraagd om die titel niet meer te gebruiken. Don Bosco was immers onze stichter.

Tijdens het proces van zaligverklaring dook de term 'medestichteres' op. Ook nu kwam er tegenstand vanuit beide congregaties. Het leek hun tegenstrijdig met de levende traditie waarin Don Bosco als stichter van de salesiaanse sociëteit én van de zusters van Don Bosco gezien werd. Maria Mazzarello was wel de eerste overste geweest, trouw en gehoorzaam aan Don Bosco, maar zij had nooit de intentie gehad om een congregatie op te richten.

De tegenstand tegen de titel 'medestichteres' kunnen we begrijpen vanuit het feit dat bij de heiligverklaring van Don Bosco het toekennen van de titel 'Stichter van het Instituut van de Dochters van Maria Hulp' niet vanzelfsprekend was geweest. Bovendien was Maria Mazzarello vooral bekend door de stichtende literatuur van die tijd: haar afhankelijkheid van Don Bosco, haar nederigheid, haar aarzeling om de titel van overste te aanvaarden werden beklemtoond. Echte historische studies dateren uit een latere tijd.

Op basis van getuigenissen en onderzoek koos de Kerk in 1935 om haar de titel 'medestichteres' toe te kennen.

1.3.2 De samenwerking tussen Don Bosco en Maria Mazzarello

Als we naar die samenwerking kijken, kunnen we niet spreken van een absolute afhankelijkheid, maar ook niet van een gelijkheid in rol. We zien de groei van een aanvankelijke wederzijdse intuïtie tot een authentieke en vruchtbare samenwerking waarbij elk een persoonlijke rol en inbreng heeft.

Ondanks de grote verschillen tussen Don Bosco en Maria Mazzarello in leeftijd, herkomst en opleiding, bestaat er wel een affiniteit qua geestelijke achtergrond via de persoon en de opvattingen van don G. Frassinetti. Don Pestarino behoorde bij de groep rond G. Frassinetti die wegens moeilijkheden Genua moest verlaten. In Mornese zal hij jarenlang Maria Mazzarello begeleiden

Vanuit een sterk intuïtief aanvoelen bij de eerste ontmoeting met Don Bosco in 1864 heeft Maria Mazzarello een persoonlijk antwoord gegeven. Ze heeft overtuigd gekozen om zich de salesiaanse geest eigen te maken en om als zuster in een nieuwe congregatie te leven. We weten niet of zij vroeger ook zuster wilde worden (gezien de omstandigheden was dit voor haar onmogelijk), ze heeft er zeker nooit aan gedacht om zelf een nieuwe congregatie te stichten.

Don Bosco van zijn kant heeft gekozen om vanuit de groep van Mornese zijn eigen zusters te laten groeien. Hij heeft nog andere mogelijkheden gezien. In Turijn was zuster Marie Louise Angélique Clarac verantwoordelijk voor een werk als dat van Don Bosco, maar dan voor meisjes. Don Bosco kende het werk, hij kende Angélique Clarac, gaf raad en bemoedigde, de salesianen traden op als priester in haar werk ... Toch koos hij uiteindelijk niet haar en haar werk om 'zijn zusters' te worden.

Hij heeft blijkbaar ook gedacht aan een onderwijzeres van zijn geboortedorp Castelnuovo d'Asti, Benedetta Savio, als overste van een nieuw Instituut door hem gesticht. Ook dat ging niet door.

Uiteindelijk koos hij voor de groep in Mornese die geleid werd door don Pestarino en waar Maria Mazzarello als leidende figuur meer en meer naar voren kwam.

De uitdrukking 'in creatieve trouw heeft zij het project van Don Bosco gevolgd': verduidelijkt hun relatie waarin 'gehoor geven en trouw' maar ook 'vrij intreden en originaliteit' een plaats hebben. Maria Mazzarello heeft zich ingezet om zich de geest van Don Bosco eigen te maken, om zijn raadgevingen te volgen en om die geest door te geven binnen de nieuwe congregatie. Haar volgen van Don Bosco was geen zoeken naar zekerheden maar het willen binnendringen in die salesiaanse geest om er in Mornese gestalte aan te geven. Ze heeft de geest van Don Bosco persoonlijk geassimileerd.

We kunnen de inbreng van Don Bosco bij de stichting van het Instituut als volgt omschrijven. Don Bosco is niet zo veel in Mornese geweest (vijf bezoeken voor 1872, vijf bezoeken na 1872). Hij laat de leiding van de groep van de Onbevleete en later van de Dochters van Maria Hulp over aan anderen en weet tegelijk zijn eigen inspiratie door te geven. Don Pestarino, don Cagliari, don Costagmana ... zijn de directeurs in Mornese die zorgden voor de geestelijke begeleiding. Afhankelijk van hun persoonlijkheid slaagden

ze hierin (Don Costagmana was een jonge energieke salesiaan die meende dat hij alles moest leiden. Dank zij de persoonlijkheid van Maria Mazzarello maakte hij geen te erge stukken.)

De idee om een congregatie te stichten, de redactie van de constituties, de verduidelijking van de doelstellingen, de methode en de geest zijn het werk van Don Bosco. De wereldwijde dimensie is realiteit geworden door het oorspronkelijk naaiatelier/internaat van Mornese in die brede salesiaanse stroom op te nemen.

Hij waardeerde Maria Mazzarello en vertrouwde op haar capaciteiten. Dit zien we geïllustreerd in volgende uitspraken van Don Bosco aan don Cagliario als die zich zorgen maakte hoe hij in Mornese moest te werk gaan¹:

'Moeder Mazzarello heeft bijzondere gaven ontvangen van God! Haar beperkte opleiding wordt overvloedig goedge maakt door haar deugd, haar bezonnenheid, onderscheidingsvermogen en bestuur talent die gebaseerd zijn op goedheid, liefde en een onwrikbaar geloof in God.'

'Jij kent de geest van ons Oratorio, ons preventief systeem en het geheim om graag gezien, beluisterd en gehoorzaamd te worden door de jongeren; door hen allen te beminnen, niemand te vernederen en dag en nacht assistentie te doen met een vaderlijke waakzaamheid. Welnu, deze gaven bezit Moeder Mazzarello en dus kunnen we gerust zijn in het bestuur van het Instituut en de zusters [...] hun congregatie is gelijk aan de onze; heeft dezelfde bedoeling en dezelfde middelen die zij door woord en voorbeeld zal doen groeien bij de zusters die dan op hun beurt naar het voorbeeld van de Moeder eerder tedere moeders zullen zijn voor hun jongeren, eerder dan oversten, directrice of leerkracht.'

Don Bosco gaf de ruimte en Maria Mazzarello was bekwaam om die verantwoordelijkheid op te nemen, zozeer dat Don Bosco haar hierin bewonderde. Haar gezag en haar relaties zijn niet alleen door Don Bosco geïnspireerd maar ook door haar rijke persoonlijkheid. Bovendien was zij al de leidende en bezielende figuur in het naaiatelier van Mornese voor zij Don Bosco kende.

In de nieuwe congregatie is het Maria Mazzarello die de nieuwe huizen sticht, de zusters kiest en begeleidt. Zij is een vrouw die beleid kan voeren, die de salesiaanse geest kon aanpassen aan de eigenheid van de omgeving. Daarom kunnen we spreken van 'de geest van Mornese'. Zij is de spilfiguur van de concrete realisatie ter plaatse. Zij kon de salesiaanse geest gestalte geven in een nieuwe situatie: te midden van meisjes en vrouwelijke opvoedsters.

(1) MACCONO F., *Santa Maria D. Mazzarello. Confondatrice e prima superiore generale delle figlie di Maria Ausiliatrice*, Torino, Istituto delle Figlie di Maria Ausiliatrice, 1960, (2° uitgave), Dl. 1, p 250 en 274)

2. VAN MORNESE TOT NU

Bij de dood van Maria Mazzarello telde het Instituut 139 zusters, 50 novicen en 22 postulanten. Er waren 26 huizen (17 in Italië, 3 in Frankrijk, 4 in Argentinië, 2 in Uruguay). In 1922 was het aantal huizen gestegen tot 450, ze situeerden zich zowel in Europa, Amerika, Azië als in Afrika.

Uit een sociologische studie ter voorbereiding van het 17de Algemeen Kapittel in 1980 blijkt dat er veel aanvragen kwamen, zowel vanwege parochiepriesters als vanwege privépersonen, opdat de zusters van Don Bosco een school, een kleuterschool of een werkplaats voor meisjes zouden oprichten in hun stad of dorp. Tussen 1881 en 1900 werden 214 aanvragen gericht aan het Instituut. Honderd negen aanvragen werden positief beantwoord, honderd vijf werden geweigerd. Het onderwijs voor meisjes was één van de prioriteiten zodat al in 1878 beslist werd om zoveel mogelijk zusters te laten studeren. De oprichting van een normaalschool in Nizza Monferrato ligt in dezelfde lijn.

2.1 Een wereldwijde expansie

In november 1877, vijf jaar na de oprichting van de nieuwe congregatie, vertrokken de eerste zusters als missionaris. Ze vertrokken met de vierde salesiaanse zending onder leiding van don Costamagna. Zr. Angela Vallese, Zr. Giovanna Borgna, Zr. Angela Cassula, Zr. Angela Denegri, Zr. Teresa Gedda, Zr. Teresina Mazzarello hadden als bestemming Uruguay (Villa Colon). Slechts drie van hen waren meerderjarig onder wie de verantwoordelijke Zuster Angela Vallese die net geen vierentwintig was.

Die vroege missionaire expansie is te situeren binnen het algemeen missionair klimaat uit de jaren '70 in Italië (waartoe het eerste Vaticaans concilie heeft bijgedragen) en het missionaire elan van Valdocco.

Het is typisch voor die tijd dat de zusters meestal een missie begonnen waar al salesianen waren. Waar zij startten met hun werken voor jongens, voelden de zusters onmiddellijk de noodzaak om ook voor meisjes scholen en oratorio's op te richten.

Na de eerste zending in november 1877, vertrokken in 1879 tien zusters vanuit Mornese naar Argentinië (Buenos Aires). In dat jaar volgden drie nieuwe stichtingen in Amerika: Almagro en La Boca in Argentinië en Las Piedras in Uruguay. In 1880 vertrekken ze naar Patagonië (Zuid-Argentinië).

In 1881 volgde een derde missiezending: zes zusters vertrokken naar Argentinië, vier naar Uruguay.

Ook hier openden ze scholen, oratorio's, centra voor alfabetisering en beroepsopleiding en gaven ze catechese. Zoals in Italië deden ze daar ook 'het werk van Mamma Margherita', zoals het werk in de keuken en de linnendienst in de salesiaanse huizen genoemd werd.

De wereldwijde zorg blijft voelbaar tot in deze tijd met het Afrikaproject (vanaf de jaren '80) en de aandacht voor Oost-Europa (jaren '90).

Op 31 december 2003 wonen 14.589 zusters van Don Bosco in 1528 huizen, verspreid over 90 landen. We zijn aanwezig in

- 22 landen in Afrika
- 23 landen in Amerika
- 18 landen in Azië
- 23 landen in Europa
- 4 landen in Oceanië.

2.2 De pastorale werken en activiteiten

In een 'Memorie' van don Pestarino schreef deze dat de nieuw op te richten congregatie zich moest bezig houden met de christelijke opvoeding van de meisjes. De zusters moesten zich vooral richten naar de meisjes van het gewone volk, zowel kleinen als groten. De oratorio's en de scholen van de salesianen waren hun inspiratiebron. 'De zusters zouden doen voor de meisjes wat de salesianen deden voor de jongens met enkele uitzonderingen en correcties die nodig zijn wegens hun geslacht.' Dit zou Don Bosco in 1871 met hem besproken hebben.

In de constituties van 1885 werd dit geëxpliciteerd: *'De Dochters van Maria Hulp zullen er speciaal voor zorgen om de verantwoordelijkheid te nemen in scholen, weeshuizen, kleuterscholen, zondagsoratorio's en om werkplaatsen voor de armste meisjes op te richten in de steden, dorpen en in buitenlandse missies. Waar het nodig mocht zijn, aanvaarden ze ook de leiding van hospitalen en andere soortgelijke liefdadigheidswerken.'*

Het reeds aangehaald onderzoek ter voorbereiding van het 17de Algemeen Kapittel uit 1980 bestudeerde ook de werken die in de voorbije eeuw werden opgericht. Hieruit geven we kort enkele conclusies weer.

De grootste aandacht binnen de zending is altijd gegaan naar de 'oratorio's of jeugdcentra' (waar onder andere speelpleinwerking bij hoort) en onderwijs. Concreet werden er tot 1980 1230 oratorio's/jeugdcentra geopend, 853 kleuterscholen, 606 lagere scholen, 426 secundaire scholen, 328 beroepsscholen en 16 hogescholen of universiteiten.

Verder nemen de weeshuizen of familiale tehuizen, de naaiateliers en de inzet in de parochies of in de Kerk op alle niveaus een belangrijke plaats in.

Naargelang van de omstandigheden en de plaatselijke noden werden bijvoorbeeld huizen voor studerende of werkende meisjes opgericht, dispensaria, ziekenhuizen of huizen voor leprozen, centra voor alfabetisering ...

De dienst aan de salesianen (het sterkst in de jaren '20 tot '70) heeft nooit uitdrukkelijk in de constituties gestaan.

Opvoeding en onderwijs blijven de doelstelling van onze congregatie, aangepast aan de tijd en de context. Zo is gemengde opvoeding in onze streken vanzelfsprekend, ook al was de oorspronkelijke bedoeling om voor de meisjes te doen wat de salesianen doen voor de

jongens. Toch blijft de aandacht voor de vrouw, voor de promotie van de vrouw één van de typische accenten van de zusters van Don Bosco.

3. BIBLIOGRAFIE

Algemeen

CAVAGLIÀ, Piera, COSTA, Anna, *Orma di vita, tracce di futuro. Fonti e testimonianze sulla prima comunità delle Figlie de Maria Ausiliatrice (1870-1881)*, (Orizzonti, 8), LAS, Roma, 1996.

CAPETTI, Giselda, (Ed.), *Cronistoria dell'Istituto delle Figlie di Maria Ausiliatrice*, Istituto FMA, Roma, 1974-1978, vijf delen.

De eerste twee delen zijn in het Nederlands vertaald.

Mornese

BORSARI, G., *Mornese, Spunti di storia*, Pubblicazione edita dal commune di Pornese, Tipografia Oliese, Genova, 1981.

PODESTA, E., *Mornese nella storia dell' Oltregiogo genovese*, Erga, Genova, 1983.

POSADA, Maria Esther, *Storia e santità. Influsso del Teologo Giuseppe Frassinetti sulla spiritualità di S. Maria Domenica Mazzarello* (Il Prisma, 11), LAS, Roma, 1992.

VRANCKEN, Sylvie, *Il tempo delle scelta. Maria Domenica Mazzarello sulle vie dell' educazione* (Orizzonte, 14), LAS, Roma, 2000.

Maria Mazzarello

Levenswijsheid. Brieven van Maria Domenica Mazzarello, Provinciaal zusters van Don Bosco, Groot-Bijgaarden, 2000.

DELEIDI, Anita, KO, Maria, *Sulle orme de Madre Mazzarello, donna sapiente*, Istituto delle Figlie di Maria Ausiliatrice, Roma, 1988.

POSADA, Maria Esther, (Ed.), *Attuale perché vera. Contributi su S. Maria Domenica Mazzarello* (Il Prisma, 6), LAS, Roma, 1987.

AGASSO, D., *Maria Domenica Mazzarello. Il commandamento della gioia*, SEI, Torino, 1993.

Samenwerking: stichter en medestichter

DELEIDI, Anita, *Il rapporto tra Don Bosco e Madre Mazzarello nella fondazione dell'Istituto FMA (1862 – 1876)*, in MIDALI, M., (Ed.), *Don Bosco fondatore della Famiglia Salesiana. Atti del Simposio*, Salesianum, Roma, 1989, p. 305-321.

POSADA, Maria Esther, *Don Bosco Fondatore dell'Istituto delle Figlie di Maria Ausiliatrice*, in MIDALI, M., (Ed.), *Don Bosco Fondatore della Famiglia Salesiana. Atti del Simposio*, Salesianum, Roma, 1989, p. 281-303.

Beide artikels werden vertaald opgenomen in :

POSADA, Maria Esther, DELEIDI, Anita, *Don Bosco stichter van het Instituut van de Dochters van Maria Hulp (Don Boscostudies, nr. 12)*, Vertaling A. De Cooman, Don Bosco Provinciaal, Sint-Pieters-Woluwe, 1999.

CAVAGLIÀ, Piera, *Il rapporto stabilitosi tra S. Maria Domenica Mazzarello e S. Giovanni Bosco. Studio critico di alcune interpretazioni*, in POSADA, Maria Esther, (Ed.), *Attuale perché vera. Contributi su S. Maria Domenica Mazzarello (Il Prisma, 6)*, LAS, Roma, 1987, p. 69-98.

Van Mornese tot nu

CAPETTI, Giselda, *Il cammino dell'Istituto nel corso di un secolo*, Istituto FMA, Roma, 1972-1976, drie delen.

CAVAGLIÀ, Piera, POSADA, Maria Esther, *Storia dell'Istituto delle Figlie di Maria Ausiliatrice. Appunti ad uso delle studente*, Pontificia Facoltà di Scienze dell'Educazione 'Auxilium', Roma, 1992/93.